

הד"ר משה קרוי שינה לחלוטין את דעותיו על הספר „כמעין המתגבר“ במאמר מרתק זה הוא מסביר מדוע — ומגיע למסקנות מהפכניות

קראתי את כמעין המתגבר כראשונה כשהייתי בן 16. כשהחזרתי את הספר למרדכי-הספרים בספרייתי העתיקה של מר זליקוביץ, ניצבתי והתבוננתי בשורה ארוכה במדף קולי. זה היה ספר ככל הספרים, אחד מרבים על המדף — אבל הוא היה שונה, אחר. לא יכולתי להאמין שהספר הזה וכל שאר הספרים יושבים יחד על אותו המדף...

בגיל 24 גיליתי את הספר שוב, ושוב חוויתי את חוויית הזעזוע העמוקה, השימחה ושר הטף הגעגועים ל„משהו אחר“, לאיזה שהוא מציאות אחרת, שהספר פתח עבורי.

כשלוש השנים האחרונות לשהותי בישראל קראתי את הספר כ-15 פעם. הוא היה מקור העוצמה שממנו שאבתי בנסיבות קשות מאוד עבורי.

השפעת הספר עלי היתה כליכך גדולה שהזדהיתי גם עם הפילוסופיה הרישמית שאיין ראנד ניסחה, כמש" מעוט סיפורה. ספרי חיים לפי השכל כיטא את הבנת את הפילוסופיה הזאת. רבים, כדן כןיאמץ, למשל, שלא השתתפו בהתפעלותי מאיין ראנד כסופרת, גיבוריה ומעלילתה, מצאו עניין וחשיבות במסכת ההגותית שהיתה קשורה בה.

במשך שנות שהותי באוסטרליה — הן כתוצאה מהיחסות לפילוסופיות אחרות, הן כתוצאה מהירהור פילוסופי לוגיביקורת, „החורים“ בתורתה של איין ראנד התגלו לי כבהירות גדלה והולכת. שני ספריי הוכחו לזוגות לקימה של הנושמה וסעבר ליש ולאיין כיטאו מרחק גדל והולך מעולמה המחשבת של איין ראנד.

ניתן היה לצפות שהעניין שגיליתי בקבלת האר"י ובתורתו של ידידי, הר"ר יוסף צ'פלו, יביאו אותי להתרחק מאיין ראנד מרחק גדול עוד יותר. תורת אלה הן, לכאורה, קיצוניות בדחייתן את אשיות-היסוד של תורת ראנד: אובייקטיביזם (קרי מטריאליזם), אנוכיות, ראצינליות.

ובכל זאת, בשנתיים האחרונות גיליתי שאני חוזר לכמעין המתגבר וקורא בו שוב ושוב. שוב, בנסיבות הי אשיות הקשות ער מאוד שבהן חייתי בשנתיים האלה (ושבהן עורני חי, במידה מסוימת), כמעין המתגבר היה עבורי מקור של עוצמה, עידוד ותיקווה.

אבל כשאני קורא עכשיו את כמעין המתגבר אני קורא אותו כעניינם אחרות, ושונות לחלוטין. אני מוצא בו שתי שכבות: סיפורית ופילוסופית.

השיכבה הפילוסופית איננה מדברת אלי כלל. היא נראית לי נבובה ושיטחית. השיכבה הסיפורית, לעומת זאת, מעוררת בי תגובה חזקה ועמוקה.

לא עוד, אלא שאני חוה בעליל שיש סתירה עמוקה בין שתי השכבות האלה.

דמויותיה של איין ראנד ועלילתה הן ביטוי לפילוסופיה השונה באורח קיצוני מהפ"י לוסופיה שאיין ראנד מלבישה עליהן. הדמויות אינן הולמות את האידאולוגיה שלהן, והעלילה איננה מבטאת אותה.

הפילוסופיה של כמעין המתגבר היא לא „אובייקטיביסטית“, לא „איסטי“ ולא „ראצינלית“. זיקתה הרוחנית הישירה היא לתורות מטא-פיסיות גנוסטיות (כזו של מאני, הכר פר הגרול בקאתוליות והאר"י (שתר) רתו טוטשה ועוותה עלידי המיסמר הרבני בשיתיות הראוייה-לציון).

* נווסט'קא'ם (מלשון נווסוס — ידע): תנועה פילוסופית-דתית במאה ה-2 וה-3. שחדרה לצורת וליהדות. היא דנה בחריה לסודות הבריאה האלוהית על-ידי חשיפת הקיטוב בין טוב ורע, שהוא ביסוד היקום והאדם.

הד"ר משה קרוי חזר באחרונה לבתורות, אחרי שגורשתו נהרגה בידי התנו באוסטרליה.

לפני שירד מן הארץ, התפרסם קרוי בשל הפילוסופיה שפיתח, שהתבססה בעיקר על סיפורה של איין ראנד, „כמעין המתגבר“ (באנגלית: FOUNTAINHEAD).

מעטים הספרים שעשו רושם כה עז על דוד שלם של ישראלים, ועל הדור שאחריו, כמו ספר זה.

איין ראנד, הוסידה לבנה, פילוסופית וסופרת, לא ראתה בספר זה (ובספר השני שלה, „מורד הנמלים“) יצירה ספרותית בלבד, אלא גם ביטוי לפילוסופיה שלה, שהייתה לאנדר איזם מוטאלי ולמישטר קאפיטליסטי קיצוני.

„כמעין המתגבר“ גם היה לסרט מצליח, שבו כיכב גארי קופר בתפקיד הגיבור.

עלילת הספר סובבת סביב האדריכל הווארד רוארק (המוכר איכשתו את האדריכל היכל-הגאון פראנק לוד רייט), מהסכן במיק צוקו. מולו מתייצב נציג ההמונים, העיתונאי-המבקר מוהי. כסופו של הספר-סרט מסר צין ווארק שיכון שתיכנן, מסני שהבונים שינו את תוכניתו. בנאומו במישפט, שהוא שיא הספר, הוא מטיף להבתו המחלשת של היוצרה-החיד על יצירתו, נגד זכות כלשהי על הגיבור.

בגלל מקורות דעותיו של קרוי, והשנינו הרב שחל בגישתו לספר, מוצא „העולם הזה“ לנכון להביא את הכרו באריכות.

בני אור ובני חושך

איין ראנד: אגואיזם, ראצינליות, אובייקטיביזם.

הבה נבחן את שלושת הערכים האלה, אחר-אחד: האם רוארק הוא „אגואיסט“? באורח שיטחי, התשובה היא חיר.

בית רוארק איננו מעוניין ברעתם של אנשים אחרים עליו, והוא מצהיר שאיננו מעוניין בהם או בטובתם כשל עצמה.

אבל התשובה החיובית הי זאת מתערערת לאור בחינה מדוקדקת יותר של העובדות בסיפור.

רוארק איננו מעוניין ברעת אחרים עליו, משום שאיננו מעוניין בעצמו כלל ועיקר. עניינו העיקרי הוא בעבודתו וחויית המחויבות שלו כלפי עבודתו היא כלפי יעוד קדוש.

עבור הווארד רוארק, תהליך הבנייה הוא תהליך של בריאה מחדש של האדמה, המבטא התרסה כנגד

להרשים את הקורא מהעוצמה המיתית גנוסטית החבויה מאחוריו, ולא מתוכי נו שלו.

מאמר זה בא לסייע להפריד בין שתי הרמות האלה. כמובן מסויים אני מנסה בכך „לתקן“ את חיים לפי השכל.

חשוב להבין שחויית האותנטיות העמוקה שכמעין המתגבר נתון לא תהווה עוד בסיס לקבלה בלתייביר קורתית של האידאולוגיה שהמחברת הליבשה עליה.

הווארד רוארק: מאבק בין שני אלים

הגיבור המרכזי של כמעין המתגבר הוא הארכיטקט הווארד רוארק. הוא גם „דוברת“ של המחברת. ניתן לצפות, לפיכך, שהוא יגלם באישיותו ובפעולותיו, שלא לומר בהווייתו, את ערכיה הרישמיים של

בדרונו, ניתן ביטוי חריף, מלא ומפורט לגנוסטיות בספרי ידידי הר"ר צ'פלו. ניתן לומר שמעולם לא נוסחו עקרונות-היסוד של המסר הגנוסטי בצורה כליכך שלמה, מדוייקת ומקריפה.

כשאני קורא כיום את כמעין המתגבר, אני כמעט מתפתה לערוך את הטכסט ולשנות את האידאולוגים (והמונולוגים) לאור התובנה הזאת. הסתירה שבין שתי רמות המסר הפילוסופי בספר — המסר המודע והמוצהר והמסר החבוי, היא ממש קשה לשאת. לא עוד, אלא שברור לי שעוצמתו של הספר באה מרמת המסר החבוי, ממת המסר של הגנוסיס.

כרמה זו, כמעין המתגבר הוא מיתוס דראמטי כביר, המבטא במסווה של סיפור-עלילה מודרני דראמה קוסי מית ניצחית.

הפילוסופיה המוצהרת של איין ראנד היא טפיל השואב את יכולתו

קרוי היום

קראתי את הספר 15 פעם...

קרוי אז

חויית הזעזוע העמוק...

האלוהים שבו „איננו מאמין“. רוארק מוכן לעשות הכל כדי לבנות — הוא מוכן לשאת כל סבל אישי. אין הוא מעוניין בפירות עבודתו עבור עצמו: כסף, כבוד, השפעה חברתית. הוא לחלוטין משולל גאווה. אישיותו מתבטלת בעבודתו. הוא מתגלה כנביא תנ"כי — כמישהו שהת-מסרותו ליעודו היא כליכך מוחלטת, עד שאין לו כל עניין במה שמישהו אחר עלול לחשוב עליו, או בתוצאות לאישיותו.

האם נאמר שירמיהו היה „אגר איסט“, משום שהחשיב את ביטוי המסר הנבואי שלו יותר מאשר את רעת הבריות?

לא עוד, אלא שרוארק מחשיב באורח מוחלט את הטהרה של מימוש רעיונותיו. הוא מוכן למות או לשבת בכלא כדי להגן עליהם, ופיצוץ מפעלה-השיכון של קורטלנד יוכיח.

שום אדם שחיוו הם הערך העליון של קיומו? לא היה מוכן לכך.

ואולי „אגואיזם“ של רוארק פיי רוישו שהוא ממוקד ב„אני“ שלו, ושי „האני“ שלו הוא המעיין המתגבר של יצירתיותו?

שאלה זו מביאה אותנו לנקודה השנייה: מהו מקור היצירתיות של רוארק? האם רוארק מבטא את „האני“ שלו בתהליך היצירה? האם רוארק משתמש בשיכלו ובמחשבתו ההגיונית כדי לייצור?

לכאורה, התשובה היא חיובית. מאחר ורוארק איננו מושפע מאחרים, הרי שרעיונותיו חייבים לנבוע מתוך עצ מיותו. מאחר ורוארק משקיע זמן רב בתכנון מדוייק של בניינו, בהתאם מסרת הבניין, הוומר שממנו הוא נבנה וסביבתו הפיסית, הרי שהוא משתמש בשיכלו.

ישוּב, המסקנה הזאת מוטעה ומזוּטעה.

רוארק חוה את בניינו בחווייה של נתינת חוויית. הוא מתכוון במקום שבו ניתן לבנות בניין, במיגרש, ומייד הוא חוזה את הבניין שיכול היה לעמוד עליו. קיומו הוא בהקשר של חוון, של אידאל — אידאל של אדמה חדשה, של פלנטה שעברה טרנספורמציה אסתטית — פלנטה שאותה יציב מחדש.

שיכלו של רוארק הוא מכשיר המסייע בידו לתרגם את החוון היצירתי לפרטים טכניים. אבל הוא איננו „המעין המתגבר“. לא עוד, אלא שהאני של רוארק, כרמה האישית, איננו המקור ליצירתיותו: רוארק וקמרון, מורו ומריוכו, חווים את החוון של חידוש העולם על-ידי בנייה מחדש באותה צורה, והם מושפעים על-ידי אותו החוון.

אין זה נכון לומר שרוארק הוא ממשכו של קמרון. קמרון לימד אותו רק כיצד להשתמש בכלים הטכניים של מיקצועו כיתר שלמות. מה שקושר אותם הוא חוון משותף, חוון שמעולם לא נוסח קודם לכן.

החוון הזה מקורו במעיין המתגבר, אבל המעיין המתגבר איננו ייחודי לרוארק. סטיוון מלורי, ידידו-הפסל של רוארק, שואב מאותו המעיין. כל היוצרים הגרולים שאנו ממנו, על פי עדות רוארק עצמו. המעיין המתגבר איננו „שיכלי“ ואיננו אישי. הוא על-אישי. המציאות שממנה הוא שואב איננה ניתנת לזיהוי שיכלי.

ונקודה זאת מביאה אותנו לשאלה השלישית. האם רוארק הוא „אובייקטיביסט“? האם הוא מקבל את העובדות של הממשותף החומרית כ„נתון אחרון“ ומוחלט?

לכאורה, האידאולוגיה של בנייתו היא אובייקטיביסטית: הוא בונה באורח המתחייב מ„ררישות המציאות“. אבל ראינו כבר שהדרישות האלה הן רק נתונים שבהקשרם מתגלה חוון יצירתי

ומוחלט? ונקודה זאת מביאה אותנו לשאלה השלישית. האם רוארק הוא „אובייקטיביסט“? האם הוא מקבל את העובדות של הממשותף החומרית כ„נתון אחרון“ ומוחלט?

לכאורה, האידאולוגיה של בנייתו היא אובייקטיביסטית: הוא בונה באורח המתחייב מ„ררישות המציאות“. אבל ראינו כבר שהדרישות האלה הן רק נתונים שבהקשרם מתגלה חוון יצירתי

ומוחלט? ונקודה זאת מביאה אותנו לשאלה השלישית. האם רוארק הוא „אובייקטיביסט“? האם הוא מקבל את העובדות של הממשותף החומרית כ„נתון אחרון“ ומוחלט?

לכאורה, האידאולוגיה של בנייתו היא אובייקטיביסטית: הוא בונה באורח המתחייב מ„ררישות המציאות“. אבל ראינו כבר שהדרישות האלה הן רק נתונים שבהקשרם מתגלה חוון יצירתי

ומוחלט? ונקודה זאת מביאה אותנו לשאלה השלישית. האם רוארק הוא „אובייקטיביסט“? האם הוא מקבל את העובדות של הממשותף החומרית כ„נתון אחרון“ ומוחלט?